

Пилипенко Олександр Володимирович

Брижак Яна Володимирівна

здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії

Білявська Людмила Григорівна

д-р с.-г. наук, професор

ORCID ID: 0000-0003-3856-7718

Білявський Юрій Вікторович

канд. біол. наук, старш. наук. співр.

ORCID ID: 0000-0002-8909-5127

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава

НАПРЯМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У НАСІННИЦТВІ СОЇ

Соя – стратегічна та високорентабельна культура. Кількість посівних площ і валові збори культури свідчать про її надзвичайно важливу роль у світі та аграрному секторі України [1, 2]. Зацікавленість вітчизняних аграрієв у вирощуванні сої пояснюється гарними можливостями її збуту в країни ЄС, Єгипет, Туреччину. Досягнути гарантованого виробництва сої можливо завдяки добре організованій та ефективно функціонуючій системі насінництва [3]. На сьогодні, сучасний стан розвитку насінництва сої свідчить про наявність суттєвих проблем. Вони динамічні та потребують поглибленого дослідження та обґрунтування шляхів їх розв'язання. Мінагрополітики України сприяє впровадженню у виробництво високоврожайних сортів сої [4]. Основною причиною суттєвого скорочення площ під соєю у 2018 році стали «соеві правки» Закону України № 2245-VIII від 21 грудня 2017 року, відповідно до яких з 1 вересня 2018 року до 31 грудня 2021 року було скасовано бюджетне відшкодування ПДВ при експорті соєвих бобів. Це досить жорстко знизило ціни на сою, посівні площі в країні та фактичне використання традиційних сортів. Агровиробники вимушені шукати шляхи зменшення витрат на її вирощування. Що й призвело до поширення ГМО сортів, а витрати знизилися в три рази.

В процесі вирощування насіннєвого матеріалу на ріст та розвиток материнської рослини впливає цілий ряд факторів: погодні, ґрунтові, технологічні, шкідники, хвороби, бур'яни, які можуть впливати на якість насіння. А це – важливий чинник високого рівня продуктивності культури. Посівні властивості насіння сої – інтегрований показник якості, який обумовлений комплексом біотичних та абіотичних факторів. В зв'язку з цим є актуальними дослідження, що дають можливість своєчасно виявити причини які негативно впливають на якість насіння та розробити ефективні заходи, щодо усунення їх негативної дії та подальшого розвитку насінництва в країні.

Метою наших досліджень передбачалося розглянути та проаналізувати сучасний стан системи насінництва сої, її проблеми та тенденції. Вивчити сортовий склад сої в системі насінництва зони Лісостепу України.

Дослідження були проведені в умовах ФГ «Грига» Полтавського району Полтавської області протягом 2017–2020 рр. Ґрунт – чорнозем опідзолений легкосуглинковий. Кислотність ґрунту слабо-кисла (рН 6,0). Спостереження, обліки та аналізи в досліді проводили згідно із загальноприйнятими методиками. Визначали головні кількісні та якісні показники й придатність сортів для введення у систему насінництва господарства.

Основні площі посівів сої в Україні зосереджені в «соевому поясі» (Київська, Хмельницька, Вінницька, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська, Житомирська, Сумська, Херсонська обл.). Врожайність сої останніми роками в Україні коливається в межах 1,7–2,4 т/га (2012–2020 рр.). В Україні, з вітчизняних насінницьких корпорацій, до крупних відносять компанію А.Т.К. (більше 3 тис. га посівних площ), «Прогрейн Укр» (1,51 тис. га), «Астарта-Київ» («Астарта Селекція», 937,6 га), «Агрофірма-Обрій», «Західний Буг» [5]. Відсоток інших компаній рейтингу складає 3,8–2,4%. Серед вітчизняних селекцентрів високий рейтинг мають лише 4 насіннєві компанії: Соевий вік, ІСПП НААНУ, ІСГ СЗ НААНУ та ПДАУ МОН.

За даними Державного Реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні [6] було проаналізовано динаміку врожайності сортів сої за період 2010–2017 рр. Так, максимальну урожайність (вище за 5 т/га) в розрізі сортів мали лише 5 зразків: сорт «Sigalia» (Франція) – 5,4 т/га, «Kofu» (Канада) – 5,03 т/га, «Естафета» (Україна, 2011 р.) – 5,07 т/га, «Терек» (Україна, 2011 р.) – 5,06 т/га та сорт «Авантюрин» (Україна, 2013 р.) – 5,11 т/га. Також, у 2013 р. сорт «Аквamarin» показав урожайність 4,62 т/га.

Система насінництва об'єднує ланки по виведенню (селекція), випробуванню (Державне сортовипробування), районуванню нових сортів, масовому їх розмноженню і заготівлі сортового насіння, здійсненню контролю за сортами (апробація) і посівними (насіннєвий контроль) якостями насіння.

Але, значно зменшується кількість державних підприємств, які займаються виробництвом насіння сої. На сьогодні, кількість паспортизованих господарств з виробництва насіння сої у Полтавській області значно зменшилася. Їх кількість у 2020 році складала лише 7 господарств. Ці господарства здійснюють виробництво кондиційного насіння для забезпечення повної потреби в ньому сільськогосподарських виробників товарного зерна і заготівлі його в насіннєві фонди. Так, Україна увійшла до складу виробничо-наукової системи асоціації «Насіння» країн СНД, а також прийнята в члени Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА). Введення в Україні сортової сертифікації на насіння за схемами ОЕСР, яка розповсюджується на всі держави-члени цієї

організації, члени ООН та СОТ, що приєдналися до Схем, та видання єдиних сортових документів на насіння дозволить Україні повноправно брати участь в міжнародній торгівлі насінням. Основу нормативної бази насінництва в Україні становлять такі документи: Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»; Закон України «Про насіння і садивний матеріал»; Державний стандарт України «Насіння сільськогосподарських культур. Сортові і посівні якості», ДСТУ 2240–93; Постанова КМУ №774 від 26.09.2018 р. «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні»; Наказ Мінагрополітики України від 4.04.2019 р. № 172 («Зміни до форм для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств»). В господарстві ФГ «Грига» проводять відбір елітних рослин; закладання розсаднику випробування родин 1 року; закладання розсаднику випробування родин 2 року; проведення обліків та спостережень у РВ-1 і РВ-2; збирання кращих родин; відбір кращих родин РВ-1 і РВ-2 за результатами спостережень та обліків; відбір та оцінювання елітних рослин сортів Адамос, Александрит. Екологічне сортовипробування сучасних сортів сої свідчать, що сорти ПДАА (Адамос, Алмаз, Александрит) складають достойну конкурентоспроможність зарубіжним сортам. Таким чином, налагодження системи насінництва в країні дозволить зростанню потенціалу національного виробництва сої, а також залученню додаткових інвестицій у розвиток селекційної галузі.

Список використаних джерел

1. Білявська Л. Г., Білявський Ю. В., Шаповал О. С., Панченко С. С. Сучасний стан та перспективи насінництва сої в Лісостепу України. *Вісник ПДАА*. 2020. № 4. С. 45–52. doi: 10.31210/visnyk2020.04.05
2. Білявська Л. Г., Білявський Ю. В., Брижак Я. В., Мирний М. В. Стан насінництва сої в Україні. *Ефективне функціонування екологічно стабільних територій у контексті стратегії стійкого розвитку: агроекологічний, соціальний та економічний аспекти*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 18 груд. 2020 р.). Полтава : ПДАА, 2020. С. 114–117.
3. Білявська Л. Г., Брижак Я. В. Виробництво добазового насіння сої у Полтавському державному аграрному університеті. *Priority directions of science and technology development : Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*. SPC «Sci-conf.com.ua». Kyiv : Ukraine, 2021. Р. 35–40.
4. Соя – стан та перспективи розвитку. URL: <http://minagro.gov.ua/node/3950>.
5. ТОП-10 производителей семян сои в Украине. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-proizvoditelej-semyan>.
6. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2019 рік. URL: <https://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>.